

Muukalaisuus ja muutos nuorisokirjallisuudessa

Ulla Puranen

Kuluvan vuoden (1996) ensimmäisessä Siirtolaisuus-lehdessä oli tiivistietoinen artikkeli Lapsi ja pakolaisuus, joka selosti enimmäkseen ulkomaisia tutkimuksia aiheesta. Loppupäätelmänä oli vetoamus täyden tuen antamiseksi pakolaislapsen tasapainoiselle kehitymiselle.

Sosiologimestarimme professori Antti Eskola on todennut, että luovimmat analyysit elämäntilanteista ja -tavoista löytää kaunokirjallisuudesta. Muutosten kohtaaminen sekä hämmennys juuriltaan irrallenen joutuneiden kohtaloista ovat niitä aiheita, joihin soisi lukijoiden tutustuvan kirjallisuuden välityksellä. Julia Kristeva suunnitaa kirjassaan Muukalaisia itsellemme (1992) huomioon asetelmaan ”minä ja se toinen”. Hän tarkastelee erilaisuutta muukalaisen avulla. Muukalaisen kasvojen ”erikoisuus sävyyttää; erilaiset silmät, huulet, poskipäät, erilainen iho herättävät huomiota ja kertovat, että tässä on joku. Erilaisuus paljastaa räikeästi sen, mitä kaikkien kasvojen pitäisi kertoa valppaalle katseelle: arkipäiväisiä ihmisiä ei ole olemassakaan. Tottumuksemme mukaan yhteisö muodostuu kuitenkin juuri arkipäiväisestä.”

Lastenkirjallisuudessa suositetaan jännittävää ja poikkeavaa. Muukalainen ei ole kuitenkaan, ehkä satuhahmoja lukuunottamatta, perinteisesti sankari, vaikka jännitystä hänen elämäänsä saattaa kuulua runsaastikin. Myös hän kantaa Kristevan luonnehdinnan mukaista toiseuden lumoa ja häpeällisyyttä. Poikkeavan

asemansa vuoksi hän tarvitsee täyden myötätuntomme. Siinäpä teema, jota voi käydä etsiskelemään nuorisokirjallisuudesta. Kuten arvata saattaa, eivät pakolaislasten ja -nuorten tarinat ole vielä nyky-Suomessa löytäneet montakaan kertojaa. Sensijaan joitakin muita muukalaisaiheisia kirjoja on julkaistu aivan viime vuosinakin. Lajipiirteittensä mukaisesti lasten- ja nuorten kirjat poikkeavat kuitenkin selvästi aikuiskirjoista. Seuraavassa esittelen joitakin muukalaisaiheisia nuorisokirjoja.

Kelpaisivatko heimolaiset?

Evakkoaikoihin palautuva Uolevi Nojosen *Roope ja Raisa* (1994) tarjoaa hyvän kotimaisen variaation sotaa paenneen ja kanta-asukasuoren rinnakkaiselosta. Karjalainen evakko-tyttö huomataan kyllä oudoksi, mutta hän on kirjan pärjääjä, joka omalla tasapainoisuudellaan ja empaattisuudellaan auttaa isäntäväen vammautuneen pojan ”jaloilleen” monessakin mielessä. Karjalaisuudesta välittyvät sen elämänmyönteisimmät piirteet.

Nojosen kirja pysyy tiukasti yksilökeskeisenä, ympäristön asenteet ovat vain aavistettavissa. Sen sijaan suoraan ja riemastuttavan laajoin tilannekuvauksin maalaa Raisa Lardot lapsikuvauksessaan *Russa, russa* (1994) eteemme vepsäläisten elämän keskuudessamme sotien aikana. Kaikki heimolaisissamme mielletään kummaksi, huonoksikin. Lardot`n tyttö puskee kuitenkin

eteenpäin kaiken ynseyden keskellä. Hän huokailee huonouttaan, mutta saa toimekkuudellaan aikaan aivan päinvastaisen kuvan. Tulee mieleen varhainen evakkokuvaus Aino-Inkeri Kumaran *Pieni karjalainen* (1965) eloisine päähenkilöineen. Vepsäläisyys edustaa liikkuvuutta ja luovuutta, tosisuomalainen jököttää ennakkoluuloissaan.

Meikäläisen rinnalla muutoksissa

1970-luvulla julkaistiin useita nuorisokirjoja siirtolaisuorten asemasta Ruotsissa. Erkki K. Suomela, Antti Jalava ja Margareta Keskitalo kuvasivat hyvin realistisesti kieltä taitamattoman vaikeuksia ja yksinäisyyttä. Uudempi nuorisokirjallisuus näyttää sijoittavan painopisteen yhteiskunnasta yksilöihin ja heidän mahdolluuksiinsa vaikuttaa muukalaisen rinnalla kotiutumiseen. Kristevan mukaan irrallisuus muuttuu juurtumiseksi toimintamahdollisuuksien ja intohimojen sykkinnän myötä. Tämä toteutuu helpoimmin, kun meikäläinen on tukena ja kannustamassa. Nojosen tapaan ystävyyden ja rakkauden teemaa toteuttaa pienille lukijoille suunnattu Elina Karjalaisen *Uppo-Nalle ja Kumma* (1993). Kumma on tumma ja säikähtänyt. Sota, kuolleet ja pako ovat hänelle vaikeita ja puheenaiheiksi tabuja, mutta Uppo-Nallen ja hänen isoäitinsä hellyys auttavat Kumman uuteen elämään.

Samoin kuin Nojosen myös Jukka Parkkinen valitsee kirjassaan *Rahunen Ruotsista* (1993) päähenkilöksi pärjäävän muukalaisen. Rahunen, paluumuuttaja, on iso ja kunnioitusta herättävä. Takana päin ovat kielestä pilkkaamisen vuodet, mutta ei säilynyt äidinkieliäkään täällä Suomessa paluumuuttajaa suomalaiseksi tee. Teos rakentuu taidokkaasti kaverusten, Rahusen ja hänen koheltelevien ikätovereittensa vaihtuvien näkökulmien varaan. Tuntemuksia ei käsitellä, mutta tapahtumien ja nuorisokielisten repliikkien myötä saa vaikutelman leijumisesta tilapäisyyksien kautta hiljaiseen kehitykseen. Rahusen osana on palata paremmin omakseen kokemaansa Ruotsiin.

Meikäläislapsia ympäri maailman siroteltuina

Nuorisolle suunnattua luettavaa suomalaisnuorista muualla maailmassa ei löytynyt kovinkaan paljon. Heille sopii kuitenkin hyvin myös Ann-Christine Marttisen raportti *Matkalaukkulapset* (1992), joka on laadittu haastattelujen pohjalta. Siinä kertoo 50 ulkomaille lähetetyn kehitystyö- tai lähetysperheen lasta kokemuksistaan vieraissa oloissa, usein monenkin muuttamisen kokeneena. Väliin mahtuu kotimaassakin vietettyjä aikoja. Muista muukalaisedustajistamme he poikkeavat siinä, että kielen tai sosiaalisen aseman puolesta he eivät ole kokeneet huonommuutta, ovathan vanhemmat olleet arvostetuissa tehtävissä. Yksinäisyyttä hekin toki ovat poteneet. Heidän juurettomuutensa on ollut toisenlaista, joskus jopa kolmen kulttuurin vaikutteiden sisäistäneen kevyttä liikkuvuutta. Heidän kotiintulonsa, sen paremmin kuin paluumuuttajankaan, ei ole ollut kotisuomalaisille juhlinnan tai edes huomion arvoista. Arvokkaan kulttuurilisan he kuitenkin tuovat muassaan.

Auttaisiko siedettävä keveys?

Edellä olen käsitellyt aineistoa, jonka pääteemana on ollut muukalaisen elämä usein hyvin syvine tuntemuksineen. Se on mielestäni ollut puhuttelevaa. Aihe on kuitenkin mahtunut mukaan myös ns. viihteellisempään kirjallisuuteen.

Koska varsinaisesti nykypakolaisia käsitteleviä kirjoja edellisessä ei ollut yhtään, otan mukaan vielä yhden tosin jo toistakymmentä vuotta sitten julkaistun Tellervo Tuomisen teoksen *Marhaba, sanoi Mustafa* (1980). Se on vähätapahtumainen, mutta runsasrepliikkinen kuvaus arabipakolaisten ja suomalaisnuorten yhdessäolosta Prahassa. Kummankin osapuolen vaiheet ennen yhteenosumista jäävät hämäräksi. Melko helposti alkaa kielellinen kommunikointi sujua ja välille syntyy positiivisten kontaktien verkosto. Myös kirjan

jatko *Pohjankulman pakolaiset* (1981) rakentuu kanssakäymisen helpouden kokemuksille, vaikka näyttämöksi vaihtuikin suomalainen maalaisympäristö keveine ennakkoluulosävytyksineen. Mitään teemaa ei jää mieleen, mutta sinälläänkin jo tuotetaan näyttö meikäläisten ja muukalaisten luontevasta yhdessäolosta romansseineen. Tällainen mahdollisuuksien fiktio voi auttaa madaltamaan muureja meidän ja muukalaisten väliltä.

Uusin pakolaisaiheinen lastenkirja on Pirkko Talvion *Minä olen Davor* (1994). Se koskettaa jo varsin läheisesti joukkoviestinnästä tuttua Jugoslavian tilannetta seurauksineen. Haavoittunut isä tulee perheineen Suomeen. Kotimaan taustoja valotetaan Davorin muistojen avulla. Eletään sosiaalisesti myönteistä elämää vastaanottokeskuksessa, jossa ei ole kiusaamisia, mutta ei myöskään suomalaiskontakteja. Lapsenomaista elämää kielikomelluksineen kuvataan valoisin sävyin. On hyvä lukea järkyttymättä pakolaislapsen arkipäivästä. Tämä ei ole mitenkään mahdollista, kun käteen osuu Zlata Filipovicin, 11-vuotiaan sarajevolaistytön, autenttinen *Zlatan päiväkirja* (1994). Ajatus tämän tytön kokemista kauhuista ei hellitä otteesta, vaikka rauha näennäisesti onkin jo saatu Zlatan kotiseuduille.

Jos puhutellaan, puhummeko?

Kaikissa muukalaiskuvauksissa on kuvattu ja kerrottu keskeisiä piirteitä vieraudesta ja sen kokemisesta. Kun vuosikymmeniä sitten ummikon suomalaisen siirtolaisnuoren elämän kovaa vaihtoehdottomuutta esim. Ruotsissa kuvattiin todella pessimistisesti, ei näköpiirissä ollut osapuolten positiivista yhteisvaikutusta. Se oli kuitenkin ruotsalaisen siirtolaispolitiikan tavoitteena. Uusien sukupolvien ja lisääntyneen kansainvälistymisen myötä se lieenee jo lähellä toteutumistaan, mitä osoittaa suomalaisten tunnustaminen Ruotsissa vähemmistöksi.

Suomalaiseltakin nykykirjallisuudelta lieenee odotettavissa vihreää valoa muualta tulleiden avoimempaan kohtaamiseen. Jos tällainen kirjallisuus leviäisi meitä puhuttelemaan, syntyisikö siitä puheenaihetta? Nythän ulkomaalaiset eivät pääse puheisiimme muuta kuin asennekiistojen kohteina. Ehkä toiseuden kohtaamismahdollisuuksia ei ole vielä tarpeeksi. Sitten kun niitä on, nousee vaara vaieta asia pois kuuluvilta. Tämän estämiseksi tulee julkaista malleja myönteiselle kanssakäymiselle. Kirjoista niitä saa, jos kirjailijat pääsevät tai yltävät ajan tasalle.

*Siirtolaisuusinstituutti
toivottaa kaikille
Siirtolaisuus–Migration
-lehden lukijoille
onnellista ja
menestyksekkästä
Uutta Vuotta!*

